

prijevodom (npr. u mađarskoj se terminologiji za manjine koristi riječ narodnost, što bi i bio adekvatan prijevod mađarske riječi *nemzetiség*, a ne nacionalna manjina; nejasno je što bi trebala značiti rečenica: „... prošle godine Kolo mladeži željelo organizirati prirebe /sic!/ i igranke, na kojima bi se govorilo samo na bunjevačkom, dakle, na cijelom programu bunjevački govor“ itd.) da gotovo obesmišljava smislenost cijeloga izdavačkog napora.

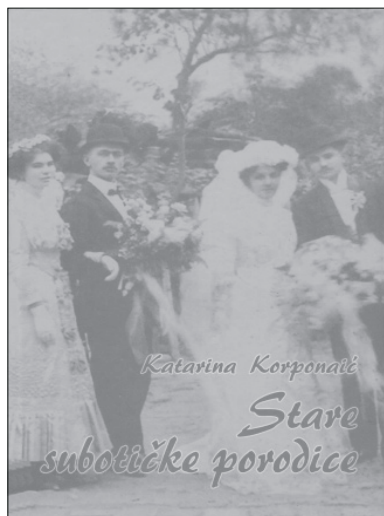
Zato se i ovom prigodom može postaviti pitanje poznaje li priređivač metodologiju ne samo objavljivanja prijevoda, nego i priređivanja knjiga uopće (knjižica nema katalogizaciju /CIP/; spacionirani dijelovi izvornika samo na jednom mjestu u prijevodu označeni su kao takvi; sve riječi koje su u izvorniku u navodnicima, u prijevodu su u kurzivu – dok je ovo opravdano glede naziva ustanova, listova i manifestacija, dotle nije kod citata, jer je u prijevodu u kurzivu dana funkcija naglašavanja rije-

či; dok se na naslovnici u mađarskome izvorniku nalazi samo naslov i izdavač, dotle se u hrvatskom prijevodu nalazi ne samo ime autora brošure, nego i priređivača, mjesto izdanja, a kao godina izdanja 2012.!). Pri tomu, ostaje zagonetka kakav je bio stvarni povod objavljivanja ovoga prijevoda, unatoč onome što je priređivač izrekao u uvodnom tekstu. Nadamo se da se ne svodi na ono što se naslućuje, među ostalim, iz bilješki o ilustracijama na koricama – zajedničko prezime i eventualno podrijetlo autora brošure i njegova priređivača ili pak naslijeđene stvari i fotografije Age Mamužića, u čijoj kući danas stanuje i priređivač?

Slaven Bačić

Katarina Korponaić, *Stare subotičke porodice : u traganju za oduzetom imovinom svojih predaka*, vlastita naklada, Subotica, 2012., 190 str.

Oduvijek je bilo nekih stvari i nekih priča za koje se nastojalo da ostanu u obiteljskim okvirima. Bilo zato što su toliko intimno duboke i privatne da su ih članovi obitelji skrivali i tajili i s njima nisu željeli, htjeli ili smjeli izlaziti u javnost, bilo zato što javnost nije bila zainteresirana i spremna primiti ih i tumačiti na pravi način. Samo iznimno rijetko se događa da se poklope oba čimbenika pa da takve priče nađu put do krugova šire javnosti. A takav je slučaj i ovom prilikom, sa „zбирком priča“ o subotičkim porodicama koje su se našle pod udarom komunističkih vlasti nakon 1945. godine. Njima je zajedničko da su se našle na udaru mjera kojima im je na različite načine oduzimana gene-

racijama stjecana imovina, kao i dostojanstvo i čast, a oni i njihovi nasljednici obilježavani kao protivnici napretka u koji je tako sigurno vodila garnitura na vlasti. A sve to u ime nekih maglovitih viših ciljeva.

Autorica, novinarka Katarina Korponaić, a ovoga puta i istraživačica subotičke socijalne historije, nalazila je sugovornike koji upravo neke od tih zatajenih i prigušenih priča daju na uvid javnosti. To potvrđuje i ukazuje na važnost porodične tradicije, koja je četiri ili pet desetljeća uspjela sačuvati takva sjećanja. I u ovom slučaju, obitelj kao temeljna zajednica pokazala se otpornom na službena tumačenja toga razdoblja povijesti, koja su razumljivo skrivala istinu i žrtve koje je sam proizvodio. U današnjem aktualnom društvenom trenutku, kada se okončava primjena Zakona o povratu oduzete imovine i obeštećenju, odnosno proces restitucije, povrata nepravredno oduzete imovine, ova svjedočenja imaju dodatnu aktualnost.

Knjiga sadrži 25 priča, primjera kako se komunistička država obračuna-

vala s privatnim vlasništvom. Autorica je knjigu podijelila u poglavlja: *Uvod – pogled u tajanstvenu prošlost* (str. 3), *Balko Mačai – suze u uspomenama* (str. 5-11), *Blum – ulični prozori bili su za druge* (str. 12-18), *Čajkaš – ponovo odjekuju dečiji glasovi* (str. 19-25), *Čović – na oranicama nikao aerodrom* (str. 26-31), *Hajzler – stvaranje i rušenje Hajzlerovog kupatila* (str. 32-38), *Halbror – Šebešić u srcu* (str. 39-47), *Isakov – voljeni salaš predaka* (str. 48-55), *Janek – vreme je sačuvalo ime* (str. 56-61), *Karius – bazen iz snova pradede Jakoba* (str. 62-68), *Konen – bajka koju je život porekao* (str. 69-77), *Korhec – svi ostali oko tornja* (str. 78-84), *Kovač – zanat čuva nekoliko generacija* (str. 85-91), *Mamužić – testament velikog gradonačelnika* (str. 92-100), *Molcer – tri ciglane Molcerovih* (str. 101-107), *Palfi – malo vremena za Emilov san* (str. 108-114), *Prokeš – palata na tri ulice* (str. 115-121), *Radić – sećanje na dobrotvore* (str. 122-128), *Rus – stara mapa svedok promena* (str. 129-135), *Sekelj (Vince) – vera predaka u večnost zemlje* (str. 136-143), *Sobonja – selo niklo na dedinom pesku* (str. 144-149), *Stevanov – beli čikerijski salaš* (str. 150-157), *Stipić – u tri veka o precima* (str. 158-163), *Varga – Zobnatica, sa obe strane puta* (str. 164-169), *Varga-Horgoši, Dulić – porodična kuća za sva vremena* (str. 170-175), *Marija Vojnić – neostvareno Marijino zaveštanje* (str. 176-185), *Iz recenzije – neuništivost porodičnog sećanja* (str. 186-188), *Belaška o autorki* (str. 185).

Neke se priče odnose na predratne istaknute pojedince, javne ličnosti, gospodarstvenike, bogate gazde, ali i na one koji su pokoljenjima ostavili dio svoga bogatstva u obliku zadužbina. Nema nikakve dvojbe da bi se samo na ovom

subotičkom području moglo pronaći tisuće sličnih priča o drugim oštećenim osobama i obiteljima. Katarina Korpouaić iz jednog posebnog kuta osvjetljava tako neke već poznate ali nikada do kraja ispričane priče o tri zadužbine i njihovim osnivačima. Riječ je o zadužbinama Marije Vojnić Tošinice, Mice i Jovana Radića, kao i o zadužbini Lazara Mamužića. Obrađuje se i industrijalac Vilim Konen, liječnik dr. Hajzler i njegovo kupatilo, istaknuti i bogati gazde i ekonomi Isakovi, Halbrori, Stipići... Time se dobilo djelo koje ima odlike novinarskog, ali i historiografskog, sociološkog rada, koje može poslužiti kao građa u nekim dubljim obradama sličnih tema. Nedostaje mu jedan širi obuhvat društveno-historijskih okvira, ali mu to i nije bila namjera.

Kao da nije bilo dovoljno žrtava i patnji za vrijeme rata, od jeseni 1944. godine, odmah nakon njegovog završetka, započinju i teku veliki društveni lomovi – revolucija u pojmovniku marksista, koju provode pobjednici. Odlučni u uspostavi svoje vlasti, jugoslavenski su komunisti bili spremni kopirati totalitarni režim po uzoru na SSSR i sve mjere koje je tako odlučno provodila ta država. One su ostavile tako dubokog historijskog traga da se osjećaju sve do danas. U prvo vrijeme to se pravdalo kažnjavanjem pobijeđenih neprijatelja, a u tu frontu su previše lako svrstavani mnogi. Tim zlostavljanjima, progonima, pljačkama, likvidacijama, koje surovo, ali pedantno i sustavno provode, komunisti utiskuju pečat na temelje svoje polustoljetne vlasti. Kao da su naučili i preuzeli neke metode od poraženih mrskih njemačkih fašista. Upravo su pripadnike te nacije, vojvođanske Šva-

be, oni ponajviše zatvarali u logore, a od prvih dana nakon oslobođenja Subotice, listopada 1944. godine, započeli su s lišavanjima života bez suđenja, strijeljanjem po kratkom postupku. Stradali su oni koji nisu uspjeli pobjeći, pa su se zatekli u mjestu, istaknutiji pojedinci iz neprijateljskog tabora, ali i oni koje su neki denuncijanti označavali kao mete. To je bio pravi revolucionarni teror i njime je u krvi započelo učvršćivanje novog režima. Istovremeno s tim obradunima, išlo se ka pokušaju reguliranja odnosno ukidanja „klasnih“ razlika. Naturano je stajalište da je uživanje vlasničkih prava bila osnova proizvođenja ekonomske eksploatacije, a time i društvene nepravde. Po sovjetskom sistemu kolektivizacije, jednoj grupi, za koju je komunistička ideologija smatrala da je stekla sve na račun eksploatiranja proletara, oduzimali su imovinu, sve ono što se stjecalo generacijama, i stavljali je pod državnu, odnosno društvenu upravu ili dijelili i davali na korištenje po posebnim, opet ideološkim, kriterijima, onima iz siromašnijih slojeva.

Svi ti zločini, jer oni to jesu bili, mada činjeni pod krinkom provedbe revolucije i novog poretka, nisu izbljedjeli, pogotovu u sjećanjima i srcima onih koji su imali nesreću da ih osjete i sreću da ih prežive. Ova zbirka priča svjedoči i o tome.

Po završetku Drugog svjetskog rata u Srbiji, kao i u drugim dijelovima tadašnje jugoslavenske države – Demokratske Federativne Jugoslavije, a od 1946. godine – Federativne Narodne Republike Jugoslavije, čija je Srbija bila članica, započelo je institucionaliziranje socijalizma kroz duboke političke, socijalne i ekonomske promjene. Nova

država po redu, Druga Jugoslavija, koja je proklamirala „besklasno socijalističko društvo“, „eksproprijaciju eksproprijatora“, „narodni kolektivizam“ i dominaciju „općenarodnog“, društvenog, odnosno državnog vlasništva, nakon što je preuzela sve objekte i ostalu imovinu Kraljevine Jugoslavije, započela je obračun s privatnim vlasništvom koje se nije uklapalo u ideološku matricu novoustrojenog političkog i ekonomsko-socijalnog sistema. Kao i uvijek kada je na djelu „stvaranje historije“ najveću cijenu platile su desetine i stotine tisuće običnih ljudi.

Po dubini promjena koje su donosile isticale su se agrarna reforma i kolonizacija. Saveznim Zakonom o agrarnoj reformi i kolonizaciji (1945.) i republičkim Zakonom o agrarnoj reformi i unutrašnjoj kolonizaciji (1945.), radi stvaranja poljoprivrednog zemljišnog fonda za dodjeljivanje seljacima i drugim osobama, kao i radi stvaranja ili dopunjavanja velikih državnih poljoprivrednih dobara, od brojnih kategorija vlasnika oduzeta su i prešla u ruke države poljoprivredna i šumska dobra. Vojvodina je dijelom zahvaljujući svojim prirodnim resursima, ali i nedovršenom međuratnom projektu njene potpune nacionalizacije, bila glavni objekt kolonizacije. To je bio dio šireg procesa u kome su iz različitih i brojnih krajeva Jugoslavije, mahom iz pasivnih krajeva najviše izloženih ratnim stradanjima i razaranjima u Drugom svjetskom ratu, tisuće ljudi naseljene – kolonizirane u ove ravnice. Ta se kolonizacija smatra jednim od najvećih planskih i organiziranih preseljenja stanovništva na prostorima na kojima je postojala Jugoslavija.

Likvidacija privatnog vlasništva i pauperizacija njenih titulara, pored širih društveno-ekonomskih efekata, imala je i jednu dimenziju koja se nije tako jasno manifestirala, pošto je ostavljala duboke posljedice na psihu, ličnost pojedinaca. Ona je trajno obilježavala i stigmatizirala pojedinca i njegovu obitelj. Upravo većina priča iz ove zbirke nosi takve tonove. Kažnjavanje klase zapravo je bilo uništavanje pojedinaca, obitelji.

Autorica pojedinačno obrađuje odabrane obitelji koje tako čine cjeline u zbirci. Ona daje njihove povijesti, smještajući ih u konkretne kronološke okvire. Predstavljajući prikaze obiteljskih povijesti putem naracija potomaka, publikacija dodatnu autentičnu informativnu, samu po sebi ilustrativnu vrijednost dobiva umetanjem niza vrlo zanimljivih i vrijednih fotografija iz osobnih kolekcija. To, uz korištenje literature, koja je inače relativno malobrojna, daje jednu zaokruženu cjelinu. Tako ona, na jedan pitak i čitljiv način, izvježbanim novinarskim stilom, čitatelje vodi kroz sudbine istaknutih Subotičanki i Subotičana, njihovih dostignuća te životnih putova njihovih potomaka. Neki od njih ostavili su takve tragove da ih stari Subotičani u spomen na njihove kuće i objekte spominju kroz toponime i točke urbane orijentacije – npr. Prokeš palača, Hajzlerovo kupatilo, Radić zadužbina, nekima je dana čast da i ulice nose njihova imena – Marije Vojnić Tošinice, dok za većinu drugih o bogatstvu i ekonomskoj snazi svjedoče samo požutjeli dokumenti, fotografije i uspomene.

Treba istaknuti da se restitucija u Srbiji javlja tek sada. Zašto? Kao da je

prevladala volja onih koji su davno, i to krišom, odlučili odložiti povrat oduzete imovine kako bi se njezina vrijednost dodatno umanjila i obesmisnila. Druge bivše socijalističke zemlje odmah su, nakon pada Berlinskog zida, donosile nove vlasničke zakone, da bi učvrstili taj osnovni stup legaliteta. Kao da i na ovom primjeru opet pokazujemo povijesnu nedoraslost.

Priča o dvadeset pet primjera kako je vrijeme od nekoliko desetljeća uz sva teška društvena previranja, ukidanja građanskog društva i njegovih postulata, pa izgradnje socijalizma, pa opet vraćanja korijenima građanskog i demokratskog poretka, okrunilo, izbljednulo i umanjilo nekretnine i posjede, koji su im bili oduzeti, mora da teško pada svima koje to dotiče. No, samo njihovo sjećanje na pretke koji su to ostvarili pretočeno i u ovu knjigu, treba nositi zraku optimizma da pravednost nikada ne ustupa pred golom silom.

Stevan Mačković

Viktorija Aladžić, *Subotica koja nestaje*, NIU „Hrvatska riječ“, Subotica, 2012., 116 str.

U ediciji „Baština“, kao 14. knjigu, 2012. godine NIU „Hrvatska riječ“ objavila je vrlo zanimljivu publikaciju, čiji je naslov „pomalo zbunjujući i sumoran“, jer glasi: *Subotica koja nestaje*. Autorica knjige je dr. sc. Viktorija Aladžić, docentica Sveučilišta u Novom Sadu, na Građevinskom fakultetu u Subotici. Naslovnica knjige je isto rječita, jer prikazuje ruševine zgrade, iza koje se stidljivo pojavljuje vrh tornja Gradske kuće, simbola Subotice, što ukazuje na

to da je ta ruševina u središtu grada (nažalost nije navedeno tko je autor sjajne ilustracije). Čitajući uvodnu riječ autorice ipak nam osnovna tema knjige postaje jasnija, jer kako ona kaže: „Ova je knjiga posvećena povijesti i vrednotama pedesetak kuća koje su u tekućim regulacijskim planovima predviđene za rušenje.“

Na unutarnjoj stranici korica nalazi se karta dijela šireg središta, na kojoj je označeno 38 destinacija, zapravo kuća predviđenih za rušenje. Svaka se kuća identificira imenom vlasnika, što je bio i ostao način da se pojedine točke identificiraju kao orijentiri za ostale stanovnike. Karta je koncipirana tako da „poziva čitatelja na jednu zamišljenu šetnju“ kroz ulice grada. Šetnja počinje nedaleko od Gradske kuće, u Karadžićevoj ulici br. 6, kućom Györgya Vizingera. Onaj tko samo površno pogleda ovu knjigu, mislit će kako je ona prosta dokumentacija pojedinih zgrada, ali kada počnemo čitati popratne tekstove, vidimo kako autorica postupno iznosi svoje kritičko viđenje suvremene urbanističke prakse i kaže: „Stare prizemne kuće ne mogu se